

ВІДЗИВ

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Олійника Віктора Васильовича

на дисертаційне дослідження Павленко Олени Олександрівни

„Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти”, поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Проблема компетенцій і компетентностей, у тому числі формування комунікативної компетенції як складової загальної та професійної компетенцій особистості — одна з актуальних і багатоаспектних, яка обговорюється на державному рівні. Адже розвиток України вимагає від працівників різних сфер відповідності як сучасним потребам особистості, так і суспільства. Гострота й актуальність проблеми формування комунікативної компетенції в системі галузевої комунікативної підготовки фахівців митної служби визначена соціальним замовленням, яке має чітко окреслену законодавчу базу: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), закон України „Про освіту” (1991), „Комплексна програма підготовки державних службовців” (2000). Зазначене в повній мірі підтверджує значущість, актуальність і вагомість для сьогодення теми дисертаційного дослідження, яке є авторською презентацією шляхів формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти. Своєчасність і соціальна значущість дослідження О.О.Павленко підтверджується і його зв'язком з науковими програмами, планами й темами, які виконуються на національному рівні в Державній митній службі України, Академії митної служби, а на міжнародному рівні – в рамках проектів Всесвітньої митної організації щодо уніфікації міжнародних професійних стандартів митників.

Автором досить виважено обґрунтовано важливість і актуальність проблеми через систему протиріч, які виявлені на рівні концептуалізації, мети підготовки фахівців, змісту вищої освіти і презентуються у вступі. Позитивним є те, що в ході дослідження проблеми дисертанткою зроблені намагання вироблення рекомендацій щодо вирішення існуючих протиріч.

Насамперед необхідно відзначити, що дисертаційна робота О.О.Павленко дійсно є першою спробою цілісного аналізу теоретико-методологічних засад формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти. Самі об'єкт і предмет дослідження є новими для галузі професійної освіти. Дисертантка вводить проблему формування комунікативної компетенції митників в коло нових наукових понять, а також дає своє бачення її вирішення.

Глибокий критичний аналіз філософської, психологічної, лінгвістичної, педагогічної літератури дозволив О.О.Павленко чітко визначити мету, об'єкт і предмет, наукове передбачення своєї дисертаційної роботи, ґрунтовно дослідити методологічні та теоретичні основи.

Щодо структури роботи і логіки презентації результатів дослідження, то вони не викликають заперечень.

Так, перший розділ дисертації присвячений всебічному розгляду сутності і структури комунікативної компетенції, її взаємозалежності з такими поняттями як „комунікативна компетентність” та „інформаційна компетенція”, „інформаційна компетентність”. Другий – визначенню теоретико-методологічних засад неперервної професійної освіти митників і її невід'ємного компонента — комунікативної підготовки. У виконаному дослідженні система неперервної професійної освіти Держмитслужби України ґрунтовно описана вперше. Авторкою зацентровано увагу на: 1) принципах розвитку системи неперервної професійної освіти митників, які розглядаються як засади уніфікації, дієвості та ефективності системи професійної освіти митників, що забезпечують впровадження в державі єдиної митної політики; 2) специфічному освітньому просторі, в якому відбувається формування комунікативної компетенції митників; 3) типах підвищення

кваліфікації (за цільовою ознакою, де в основі – мета навчання та цільова група, і за формами організації підвищення кваліфікації).

У третьому розділі обґрунтовано модель формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти, подано характеристику її компонентів. У четвертому – обґрунтовано її науково-методичне забезпечення. У п'ятому розділі авторка презентує організацію та результати експериментальної перевірки моделі формування комунікативної компетенції фахівців митної служби, висвітлює ефективність її науково-методичного забезпечення, обґрунтовує психолого-педагогічні умови його ефективності.

Виклад тексту дисертації послідовний, твердження переконливі й науково обґрунтовані. У кінці кожного розділу зроблено конкретні висновки, що логічно випливають із змісту викладеного матеріалу.

Зупинимось на конкретних результатах дослідження більш детально.

Автором уперше визначено комунікативну компетенцію фахівця митної служби як динамічне системне особистісне утворення, що характеризується ієрархічністю та двовекторністю; теоретично обґрунтовано концепцію формування комунікативної компетенції особового складу митних органів як невід'ємного складника їх загальної професійної компетенції; розроблено й теоретично обґрунтовано концептуальну модель формування комунікативної компетенції фахівця митної служби, яка (уперше!) вибудовується на основі кореляції комунікативної компетенції посади і комунікативної компетенції фахівця.

Позитивним у дисертації є те, що у дослідженні набуло подальшого розвитку наукове уявлення про комунікативну компетенцію як філософську категорію, що є результатом соціалізації; освітній феномен, що відповідає місії професійної освіти, потребам особистості та розвитку організації; інтегрований компонент комунікативної і професійної компетенцій; професійну освіту працівників митної служби як систему неперервної освіти.

Заслуговує на увагу (як науково й практично значущий результат дослідження) представлена в дисертації авторська *технологія* організації

процесу формування комунікативної компетенції фахівців митної служби — “інтегрована інформаційно-комунікаційна технологія”, суть якої полягає у гармонійному поєднанні сучасних PR-засобів і інформаційно-комунікаційних технологій із традиційними формами міжособистісної взаємодії (технології ситуативного навчання, ігрові, інтерактивні, діалого-дискусійні) на основі компетентнісного підходу та інтеграції змістів суто професійного (тут: *митного*) і гуманітарного спрямування.

Досить об’ємною та цілком логічною видається емпірична частина дослідження. Виваженість і ретельність дисертантка виявляє, коли вибудовує програму і методiku формувального етапу педагогічного експерименту, який підтвердив ефективність авторської моделі формування комунікативної компетенції фахівців митної служби, її науково-методичного забезпечення.

До переваг роботи О.О.Павленко можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в тому, що розроблені нею програми й методичні матеріали до авторських інтегрованих спецкурсів “Комунікаційна політика в галузі державного управління”, “Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби” та навчальних модулів “Формування іміджу митних установ”, “Формування особистості керівника під кутом зору спілкування”, “Позитивний діловий імідж керівника”, “Робота з громадськістю як різновид ділової комунікації”, методичні рекомендації до вивчення дисципліни “Німецька мова” для заочного відділення (початковий і просунутий рівень), для підготовки до вступних іспитів в Академію митної служби України, для підготовки до складання кваліфікаційного іспиту з німецької мови, методичні розробки для роботи з текстами фахового спрямування “Митниця: Історія. Всесвітня митна організація” та “Робота митниці”, методичні вказівки для самостійної роботи “Deutsch nach Englisch”, методичні рекомендації для викладачів щодо організації і проведення занять з німецької мови “Unterrichtsrezepte” повністю готові до впровадження в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів. Усі зазначені матеріали мають самостійну практичну цінність.

Без сумніву результати дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі професійної підготовки фахівців митної служби, інших галузей, у системі підвищення кваліфікації державних службовців та для самоосвіти.

Висунута автором у ході дослідження гіпотеза була конкретизована, модель і її науково-методичне забезпечення перевірені в ході педагогічного експерименту. Детально обґрунтовано автором вибір діагностичних методик (Ч.Осгуда, адаптованого варіанту методики полярних шкал, професіографічного моніторингу тощо), а також статистичних критеріїв для перевірки результатів. Застосування статистичного t-критерію Стьюдента, критерію згоди Пірсона для перевірки значущості результатів дослідження дало змогу дисертантці зробити статистично значущий висновок про ефективність запропонованої нею моделі формування комунікативної компетенції фахівців митної служби.

Основні положення дисертаційного дослідження О.О.Павленко знайшли відображення в публікаціях, кількість і якість яких відповідає існуючим вимогам.

Достовірність результатів дослідження забезпечена відповідністю обґрунтованих положень сучасному стану та провідним тенденціям розвитку педагогічної науки, застосуванням комплексу методів дослідження, який є необхідним і достатнім, відповідністю логіки дослідження його меті та завданням, комплексним використанням різноманітних джерел.

Роботу відрізняє висока культура науково-теоретичного мислення автора, грамотність у побудові й викладі наукового матеріалу.

Разом з тим, незважаючи на високий теоретичний рівень дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Не можна не відзначити той факт, що другий розділ роботи дещо переобтяжений посиланнями на нормативну базу Держмитслужби. Хоча це частково можна виправдати тим, що дослідження є одним із перших щодо вивчення проблем професійної освіти в галузі митної справи.

2. На наш погляд, описану та схематично представлену в дисертації різноманітну систему галузевої комунікативної підготовки фахівців митної

служби в умовах неперервної професійної освіти (рис. 2.3) доцільно було б наочно представити і в авторефераті. Це дозволило б більш чітко широкому загалу науковців розуміти її складники та їх взаємозв'язок. І хоча зміст дисертації дозволяє у повному обсязі зрозуміти сутність (структуру і зміст) презентованої автором системи комунікативної підготовки фахівців в митному відомстві, нажаль, в авторефераті вона представлена непереконливо.

3. Не можна не відзначити той факт, що робота значно виграла б, якщо б авторка акцентувала увагу на особливостях формування комунікативної компетенції фахівців митної служби для різного контингенту співробітників в умовах глобальної освіти, комп'ютеризації навчання, ділової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Було б доцільним більш ґрунтовно розкрити способи реалізації інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків у розробленій моделі формування комунікативної компетенції фахівців митної служби. Це б слугувало готовим інструментом для вирішення даних проблем практиками в системі навчання та підвищення кваліфікації митної служби.

5. На наш погляд, дисертація тільки б виграла, якби в ній технологічний компонент моделі формування комунікативної компетенції фахівців, особливо керівної ланки, було більш формалізовано представлено у вигляді технологічних схем (формалізація процесу!).

Водночас, висловлені вище міркування торкаються лише окремих аспектів дисертаційної роботи і аж ніяк не знижують її якість. Актуальність представленого дослідження незаперечна. На наш погляд, наукові положення і рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо обґрунтовані. Поставлені завдання повністю вирішені. Усі наукові положення, висновки та рекомендації зв'язані змістом дисертації, а їх достовірність підтверджена обґрунтованими результатами.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методологічне і практичне значення.

Основний матеріал дисертації чітко структурований, викладений науковою мовою. Усі атрибути дослідження представлені на достатньому науково-методологічному рівні. У висновках до розділів і загальних висновках автором викладено найбільш важливі наукові та практичні результати і рекомендації щодо їх упровадження; наголошено на якісних і кількісних показниках одержаних результатів; обґрунтовано їх достовірність, розкрито методи вирішення сформованої наукової проблеми.

Загальні висновки включають формування розв'язаної наукової проблеми, її значення для педагогічної науки і практики.

Автореферат дисертації відповідає основному змісту роботи, публікації розкривають основні ідеї та результати дослідження.

Загальний висновок.

Представлена до захисту дисертація „Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти” є самостійним, завершеним і актуальним дослідженням важливої педагогічної проблеми, яке суттєво розширює уявлення про можливості професійної освіти фахівців митної служби, виконана на достатньо високому науковому рівні, повністю відповідає вимогам ВАК України, а її автор – Павленко Олена Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
ректор Університету менеджменту освіти
НАПН України

В.В.Олійник

26 листопада 2010 р.